

International Journal of Advanced Academic Studies

E-ISSN: 2706-8927
 P-ISSN: 2706-8919
 IJAAAS 2020; 2(1): 114-116
 Received: 13-11-2019
 Accepted: 15-12-2019

پوهنپار نچمان " مسعودی "
 / ستاد پوهنتون و گرداننده
 تلويزيون

جايگاه اصل دسترسي به اطلاعات در گستره حقوق عمومي

پوهنپار نچمان " مسعودی "

چکیده

اصل دسترسي به اطلاعات در گفتمان حکومت مردم سالار و دموکراسي مبتني بر مشارکت، شفافيت و آزادي، نقش انکار پذيري را ايفا مي کند تا بدان جا که از آن به مثابه یک حق بشري یاد مي شود. از اين طريق شهروندان از اطلاعاتي که در اختيار حکومت است با خبر شده و رويه ها و کار کرد های آنرا مورد باز بيني و نظارت خود قرار مي دهند و اين موضوع ضامن سلامت، شفافيت و پاسخگويي حکومت است

يکي از معيار های کلیدی ارزیابی اعتبار قوانين مربوط به آزادي اطلاعات، دسترسي آسان، کم هزینه و سريع افراد به اطلاعاتي است که در جستجوي آن هستند .

يکي از اصول مدرن حقوق عمومي، اصل دسترسي به اطلاعات مي باشد. اين اصل به مثابه يکي از اصول بنيادين حقوق، امروزه نقش و تأثیر قابل توجهي در روند اداره مطلوب و حکمراني شايسته داشته و تقريباً در تمام قوانين کشورها به صورت مستقيم و غير مستقيم گنجانیده شده است. اصل دسترسي به اطلاعات و اسناد اداری با اصول دیگری نظير « آزادي بيان »، « حق بر اطلاعات »، « در حق تعيين سرنوشت » و « شفافيت » پيوند بسيار نزديکی داشته و تأثیر شگرفي بر ابعاد گوناگون زنده گی اجتماعی از جمله وجود سياسي، حریم خصوصي، اقتصادي و ... مي گذارد رد پای اصل مذکور را هم مي توان در قانون اساسي و هم قوانين عادي افغانستان مشاهده کرد.

واژه های کلیدی: اطلاعات ، حقوقی ، دسترسي ، حکومت

درآمد

يکي از معيار های کلیدی ارزیابی اعتبار قوانين مربوط به آزادي اطلاعات، دسترسي آسان، کم هزینه و سريع افراد به اطلاعاتي است که در جستجوي آن هستند .

يکي از اصول مدرن حقوق عمومي، اصل دسترسي به اطلاعات مي باشد. اين اصل به مثابه يکي از اصول بنيادين حقوق، امروزه نقش و تأثیر قابل توجهي در روند اداره مطلوب و حکمراني شايسته داشته و تقريباً در تمام قوانين کشورها به صورت مستقيم و غير مستقيم گنجانیده شده است. اصل دسترسي به اطلاعات و اسناد اداری با اصول دیگری نظير « آزادي بيان »، « حق بر اطلاعات »، « در حق تعيين سرنوشت » و « شفافيت » پيوند بسيار نزديکی داشته و تأثیر شگرفي بر ابعاد گوناگون زنده گی اجتماعی از جمله وجود سياسي، حریم خصوصي، اقتصادي و ... مي گذارد رد پای اصل مذکور را هم مي توان در قانون اساسي و هم قوانين عادي افغانستان مشاهده کرد.

در قانون اساسي جمهوری اسلامی افغانستان و قانون دسترسي به اطلاعات حق دسترسي به اطلاعات عمومي را « حق هر افغان » مي داند. در قانون رسانه های همگاني اصل دسترسي به اطلاعات و اسناد در ماده پنجم خصوص « خدمات عمومي » نمايان گردیده و برای اولين بار به صورت عملي و آشکار مورد اشاره قرار گرفته است.

اين نوشتار مختصر بر آن است تا ضمن تعريف چهار چوب نظري اين اصل مباني و نمونه آن را در قانون اساسي جمهوری اسلامی افغانستان به منزله قانون مادر و پايه گذار حقوق و آزادي های اساسي شهروندان بررسی نماید، مسأله اصلی اين است که با توجه به گستره و نمونه اصل مذکور، آیا مي توان در قانون اساسي افغانستان رد پای برای آن پيدا کرد و در اين صورت کدام یک از اصول قانون اساسي به اين موضوع اشاره دارند؟

Corresponding Author:
 پوهنپار نچمان " مسعودی "
 / ستاد پوهنتون و گرداننده
 تلويزيون

مفهوم اصل دسترسی به اسناد و جایگاه آن در حقوق عمومی و اداری

مبنا و مفهوم اصل دسترسی به اطلاعات

منظور از دسترسی به اطلاعات، آن است که هر یک از اعضای جامعه در هر زمان بتواند تقاضای دسترسی به اطلاعات را داشته باشد.

اصل دسترسی به اطلاعات و اسناد اداری از وجوه اصل « دسترسی آزاد اطلاعات » و « حق بر اطلاعات » می باشد که در حوزه های گوناگون زنده گی اجتماعی مانند وجوه سیاسی و اداری، حریم خصوصی، جنبه های اقتصادی و... جریان دارد.

از بعد سیاسی و اداری، دسترسی به اطلاعات پایه گذار دو اصل بنیادین نظام های مردم سالار، یعنی شفافیت و پاسخگویی است، در چنین بستری اطلاعات ابزار کنترل دموکراتیک بر نهاد های دولتی است و ارتباط تنگاتنگی با ایده دموکراسی و احترام به حقوق بنیادین دارد، به علاوه از آنجا که شهروندان در برابر نهاد های اداری و حکومتی در موقعیتی برابر نیستند، دسترسی به اطلاعات نزد این نهاد ها و مقام های یاد شده می تواند موجب بهبود برابری و نهایتاً تحقق یافتن حاکمیت قانون از طریق شفافیت و در پی آن پاسخگویی حکومت به مردم باشد، از نظر اقتصادی با اعمال این اصل فعالان اقتصادی می توانند در فضای رقابتی تر و به دور از رانت های اطلاعاتی در مقابل رقبای دولتی و لابی کنندگان به منابع اطلاعاتی، در موقعیتی عادلانه تر به فعالیت اقتصادی بپردازند. (هداوند، مهدی و همکاران، آیین های تصمیم گیری در حقوق اداری، تهران، خرسندی، چ اول، 1389، ص 702-701) و زمینه های پیشرفت، رشد و توسعه اقتصادی را به همراه آورند. در نهایت از منظر حریم خصوصی شهر وندان در یک جامعه ضمن این که حق دست رسی به اسناد و اطلاعات را دارند نسبت به افشای اطلاعات محرمانه و خصوصی خود نزد نهاد ها، مراجع و سازمان های ذی ربط اطمینان خاطر دارند مسأله ای که استثنای این اصل را پیش می کشد. مجموع این اصل نیل یک نظام دموکراتیک را به سوی حکمرانی خوب هموار می سازد، حکمرانی خوبی که در آن دسترسی به اطلاعات توسط عموم به مثابه یک پیش شرط به حساب می آید و در واقع دسترسی به اطلاعات و حکمرانی خوب دو روی یک سکه اند.

از جمله مزایای این اصل، ترغیب مشارکت مدنی، افزایش کارآمدی و اثر بخشی و پیشگیری از فساد می باشد، چراکه دسترسی به اطلاعات موجود در نهاد ها و ادارات دولتی، علاوه بر ایجاد زمینه های مشارکت مردمی در تصمیم گیری مربوط به مسائیل عمومی به عنوان یک وسیله و ابزار مهم برای مبارزه با فساد قابلیت داشته و منجر به کار آمدی و اثر بخشی اداره خواهد شد. (صالح آبادی، موسی، نقش دولت الکترونیک و تحقق حق دسترسی شهروندان به اطلاعات، 1387 ص 80).

اصل آزادی اطلاعات که شامل دو مقوله دسترسی آزاد به اطلاعات و ارسال آزاد آن است از جمله اصولی است که مبتنی بر اصل قدیمی « آزادی بیان » می باشد (کد خدایی، عباس علی، دسترسی آزاد به اطلاعات، موانع و ضرورت ها، مجله رسانه، ش 55، سال 1382 میلادی ایران، ص 43) ضروری است که مردم در مورد کار کرد ها و وظایف سیاسی یک کشور دموکراتیک مطلع شوند، این آگاهی نقش تعیین کننده ای در تضمین حقوق بشر حکمرانی خوب ایفا می کند. و در اسناد

بین المللی حقوق بشر مورد تاکید و ویژه ای قرار گرفته و از آن به مثابه یک حق بشری نام برده شده است چنان که مجمع عمومی سازمان ملل در نخستین اجلاس عمومی خود در سال 1946 در قطعنامه شماره 1/59 اعلام کرد: در آزادی اطلاعات یک حق بشری می باشد و سنگ محک همه آزادی هایی است که جوامع بشری مقدس می شمارند.

در این باره، ماده 19 اعلامیه جهانی حقوق بشر بیان می کند: "هر کس حق آزادی عقیده و بیان دارد و حق مزبور شامل آن است که از داشتن عقاید خود بیم و اضطرابی نداشته باشد و در کسب اطلاعات و افکار و در اخذ و انتشار آن، به تمام وسایل ممکن و بدون ملاحظات مرزی، آزاد باشد".

در نهایت میثاق مدنی و سیاسی در ماده 19 خود با جزییات بیشتری این اصل را توضیح می دهد: «... هرکس حق آزادی بیان دارد. این حق شامل آزادی تفحص و تحصیل و اشاعه اطلاعات و افکار از هر قبیل بدون توجه به سرحدات خواه شفا ها یا به صورت نوشته یا چاپ به صورت هنری یا بهر وسیله دیگر به انتخاب خود باشد اعمال حقوق مذکور در بند 2 این ماده مستلزم حقوق و مسولیت های خاص است و لذا مکلف است تابع محدودیت های معین شود که در قانون تصریح شده و برای امور ذیل ضرورت داشته باشد: الف- احترام حقوق یا حیثیت دیگران ب- حفظ امنیت ملی یا نظم عمومی یا سلامت یا اخلاق عمومی".

اصل دسترسی به اطلاعات در حقوق عمومی و حقوق اداری

اصل حق بر اطلاعات یا حق دسترسی به اطلاعات در حقوق اداری و در مواجهه با مقامات، مسولین و مجریان اداری به صورت اصل دسترسی به اطلاعات و اسناد اداری ظاهر می شود. اصلی که در حقوق اداری بسیاری از کشور ها به رسمیت شناخته شده و در اغلب قوانین اداری از جمله قانون رسیده گی اداری ایتالیا 1990 (مواد 25-22) قانون آیین های اداری دنمارک 1985 (مواد 9 - 18) قانون عام حقوق اداری هالند 1994 و الحاقیه 1998 (مواد 4-7) و... مشاهده می شود. (هداوند، مهدی، و همکاران، پیشین، صص 291، 470، 594) بر اساس اصل حق دسترسی به اطلاعات نهاد های عمومی و مقامات اداری نباید اطلاعات را نزد خود و به نفع خود نگهداری کنند، بلکه این اطلاعات باید به نفع تمام اعضای جامعه نگهداری شوند، بنابر این افراد باید توانایی دسترسی به این اطلاعات را داشته باشند مگر این که به دلیل منافع عمومی و مسائلی از این قبیل مانع برای دسترسی وجود داشته باشد. از این رو اولاً هر کس حق دارد از اطلاعاتی که از وی در اختیار حکومت است، آگاه گردد، ثانیاً دولت باید با پاسخگو بودن و با حالت باز در برابر بررسی و مذاقه عموم، خود را در معرض قضاوت و ارزیابی تمام شهروندان قرار دهد. (صالح آبادی، موسی، نقش دولت الکترونیک در تحقق حق دست رسی شهروندان به اطلاعات، سال 1387 ص 45-46). تکالیفی که این اصل بر مقامات عمومی تحمیل می کند ریشه در حقوق بنیادین شهروندان دارد از جمله این حقوق، اصل حق بر اطلاعات و حق آگاه هی شهروندان است که مقامات دولتی نمی توانند آن را به هر بهانه ای (از جمله مصلحت جامعه و نظایر آن) محدود یا از آن ممانعت به عمل آورند: گاه مصلحت اندیشی کار گزاران دولت می تواند دخالت در مساعی عمومی را برای کسب اطلاعات از دولت و ارکان دولتی دارنده اطلاعات، محدود کند، اما دولت ها نمی تواند به

نتیجه

بهبان مصلحت، مردم را در بی خبری نگهدارند، اگر مردم ندانند که در جامعه آنها چه میگذرد و اگر اعمال حاکمان از مردم مخفی بماند، چگونه می توانند سهمی در تعیین سرنوشت خویش داشته و یا در اداره امور جامعه راه بیابند .

اصل دسترسی به اطلاعات و اسناد اداری در حقوق اداری به این صورت است که اولاً مرجع اداری یا عمومی باید بر حق دسترسی به اسناد اداری مطابق قواعد مربوط به حفاظت از داده ها احترام گذاشته و هر شخص ذی نفع حق داشته باشد با ارایه تقاضای کتبی از اسناد اداری و روند صدور آنها اطلاع حاصل کند، این موضوع می تواند گزارش های اداری، مطالعات پیش نویس ها، داده های آماری، بخش نامه ها، پاسخ های اداری و هر قسم سند، داده یا اطلاعاتی را که در حقوق شخص ذی نفع موثر است، شامل شود. علاوه بر این حق دسترسی به اطلاعات و اسناد اداری می تواند شامل مطالعه اسناد، مطالعه تصاویر اسناد (گرفتن کاپی) اخذ توضیح و مواردی از این قبیل باشد، مطالعه تصاویر اسناد در صورتی ممکن است که اولاً به اصالت سند آسیب وارد نشود، ثانیاً ذی نفع حق داشته باشد از وجود یا نبود اطلاعات، اسناد و سوابق مذکور نزد مراجع و مقامات عمومی مطلع شود. ثالثاً حق بر اطلاعات تنها محدود به استثنا های محدود و معین به موجب قانون باشد، استثنا های مذکور تنها در صورت قابل اعمالند که در نتیجه افشای اطلاعات مستثنی، زیان وارده به منافع عمومی بیش منفعت تحصیل شده به واسطه افشای اطلاعات باشد، در هر صورت مقام عمومی باید برای تک تک مواردی که اطلاعات درخواستی را به متقاضی ارائه نمی دهد دلایل قانونی و منطقی داشته باشد و مراتب را کتباً به شکل مستند و مستدل به متقاضی ابلاغ کند.

جایگاه اصل حق دسترسی به اطلاعات در قانون اساسی

برخی از اصول قانون اساسی می توانند زمینه و مبنایی برای اصل فوق باشند، از جمله این اصول می توان به فقره سوم ماده پنجاهم اشاره کرد. در فقره سوم ماده پنجاهم قانون اساسی به اتباع کشور حق داده شده است تا هر نوع اطلاعاتی را که به آن ضرورت داشته باشند، از وزارت ها و ادارات دولتی حاصل نمایند موظفین نمی توانند حین مراجعه اشخاص به خاطر کسب اطلاعات و ارائه آن، امتناع ورزند. مگر اینکه ارائه اطلاعات مذکور سبب وارد شدن ضرر به حقوق دیگران شود و یا اینکه به امنیت عمومی خطر و صدمه وارد نماید. علاوه بر قانون اساسی در قوانین عادی نیز می توان رد پای از اصل دسترسی به اطلاعات را مشاهده کرد. از جمله فقره دوم ماده قانون دسترسی به اطلاعات تصویب شده 12، 12، 1396 می باشد که در آن این اصل به مثابه یک حق تلفی شده و به موضوع آزادی اطلاعات اشاره می کند. مطابق این ماده «2_ ادارات مکلف اند، طبق احکام مندرج این قانون، اطلاعات را به دسترس متقاضی و عامه مردم قرار دهند». ذکر این نکته خالی از فائده نخواهد بود که کمیسیون دسترسی به اطلاعات می تواند اطمینان از شفافیت تقویت فرهنگ اطلاع رسانی، مشارکت مردم در حکومت داری و حساب دهی از اجرات ادارات و مبارزه علیه فساد اداری داشته باشد.

اصل دسترسی به اطلاعات در گفتمان حکومت مردم سالار و دموکراسی مبتنی بر مشارکت، شفافیت و آزادی، نقش انکار پذیری را ایفا می کند تا بدان جا که از آن به مثابه یک حق بشری یاد می شود. از این طریق شهروندان از اطلاعاتی که در اختیار حکومت است با خبر شده و رویه ها و کار کرد های آنرا مورد باز بینی و نظارت خود قرار می دهند و این موضوع ضامن سلامت، شفافیت و پاسخگویی حکومت است. این اصل در چهار چوب قوانین افغانستان، هم در قانون اساسی و هم قوانین عادی به رسمیت شناخته شده است قانون دسترسی به اطلاعات، حق دسترسی به اطلاعات عمومی را حق هر افغان می داند و در قانون اساسی می توان ردپای این اصل را در اصول مربوط به وظایف دولت جمهوری اسلامی افغانستان در بالا بردن سطح آگاهی های عمومی (آگاه سازی عمومی) مشاهده کرد.

ماخذ

1. هداوند، مهدی و همکاران، آیین های تصمیم گیری در حقوق اداری، تهران، خرسندی، چ اول، 1389، ص 702-701
2. صالح آبادی، موسی، نقش دولت الکترونیک و تحقق حق دسترسی شهروندان به اطلاعات، 1387 ص 80
3. کد خدایی، عباس علی، دسترسی آزاد به اطلاعات، موانع و ضرورت ها، مجله رسانه، ش 55، سال 1382 میلادی ایران، ص
4. قانون رسیده گی اداری ایتالیا 1990 (مواد 25-22)
5. قانون آیین های اداری دنمارک 1985 (مواد 9 - 18)
6. قانون عام حقوق اداری هالند 1994 و الحاقیه 1998 (مواد 4-7)
7. هداوند، مهدی، و همکاران، پیشین، صص 291، 470، 594
8. صالح آبادی، موسی، نقش دولت الکترونیک در تحقق حق دست رسی شهروندان به اطلاعات، سال 1387 ص 45-46
9. قانون رسانه های همگانی افغانستان
10. قانون دسترسی به اطلاعات افغانستان
11. اعلامیه جهانی حقوق بشر
12. میثاق مدنی و سیاسی ماده 19
13. قطعنامه شماره 1/59 مجمع عمومی سازمان ملل سال 1946
14. قانون اساسی افغانستان